

את לא לבד; השפעת פיתוח מקצועי של מורים במהלך הקורונה על מסוגלות עצמית וידע אורייני | תקציר מאמר¹

רמת הישגי הלומדים בבית ספר מהווה במידה רבה פונקציה של איכות ההוראה. זו בתורה מושפעת מאיכות הפיתוח המקצועי של המורות. למרות שבשנים האחרונות מערכת החינוך הישראלית החלה להשקיע משאבים רבים בפיתוח המקצועי של הסגל הבית ספרי, נראה כי הדרך עודנה רחוקה. בפרט, ניכר הפער בפיתוח המקצועי בכל הנוגע להוראת אוריינות. המאמר הנוכחי מבוסס על דו"ח מחקר שבחן תוכנית התערבות שנועדה לסייע לגישור על פער זה. מטרת התוכנית הייתה להעשיר את הידע התוכנית של המורות והמורים; ללמד דרכי יישום לידע זה בשיעורים (ידע תוכן-פדגוגי) וכן להעצים את תחושת המסוגלות העצמית של צוותי ההוראה. המחברות מתארות את מערך ההתנסות והמחקר הבוחן אותה ומדווחות כי ההתנסות הניבה תוצאות חיוביות בכל שלושת הרכיבים: ידע תוכני (Content Knowledge); ידע תוכן-פדגוגי (Pedagogical Content Knowledge) וכן במסוגלות העצמית של המשתלמות.

רקע אודות הפיתוח המקצועי

על פי התפיסה הרווחת בקהילה המדעית, איכות ההוראה משפיעה באופן משמעותי על הישגי הלומדים. הפיתוח המקצועי של המורות והמורים אשר נועד להביא לשיפור עקבי של איכות ההוראה מהווה, אם כן, מרכיב קריטי במערך החינוך כולו. המודעות לחשיבותו המכרעת של הפיתוח המקצועי אכן הולכת וגוברת במערכת החינוך הישראלית. נכון להיום גורמי חינוך שונים מפעילים אלפי תוכניות פיתוח מקצועי מגוונות. עם זאת, המחברות סבורות כי הדרך למתן מענה לצורך בפיתוח מקצועי יעיל עדיין ארוכה. הפערים מוסברים בחלקם על ידי ריבוי הגורמים המעורבים בנושא, חלקם האחר מוסבר על ידי קשיים ביורוקרטיים והפערים בין הצרכים הממשיים של המורות והמורים מצד אחד וצרכי המערכת מצד שני, ואילו חלקם הנוסף של האתגרים מזוהה עם חוסר בכלי מדידה והערכה יעילים. בפרט, בכל הנוגע לפיתוח הוראת האוריינות מורגש מחסור בתוכניות רלוונטיות.

1 ע בפמן, א. ליפקה, ת. קציר ושו. שאול (2022). את לא לבד; השפעת פיתוח מקצועי של מורים במהלך הקורונה על מסוגלות עצמית וידע אורייני. פרק מדיוח מהלך מחקר: <http://bit.ly/3Gbevae>

בחינה מקרוב של תחום הוראת האוריינות מעלה כי ההצלחה בתחום זה מהווה פונקציה של שלושה רכיבים: ידע תוכני (Content Knowledge) המתייחס, כשמו כן הוא, לידיעה עיונית של התכנים העדכניים; ידע תוכן-פדגוגי (Pedagogical Content Knowledge), המזוהה עם שיטות הוראה; וכן מסוגלות עצמית, החשובה בכל מה שנוגע ליכולת ללמוד תכנים חדשים וליישם אותם הלכה למעשה בכיתה. מכאן, ניתן להסיק כי תוכניות הפיתוח המקצועי בכלל ובפרט בתחום הוראת אוריינות צריכות לכוון לתרומה לכל שלושת הרכיבים.

מערך המחקר ותוצאותיו

על מנת לבחון באיזו מידה, אם בכלל, לתוכנית פיתוח מקצועי בהוראת האוריינות פוטנציאל תרומה בכל שלושת הרבדים, החוקרות גיבשו מערך ניסויי. במסגרת המערך, נבנתה והועברה בעיר באר שבע תוכנית השתלמות בת 30 שעות. התוכנית כללה מפגשים עיוניים, אשר כללו בין השאר דיונים בקבוצות קטנות; וכן תקופה של יישום הידע הנרכש בכיתות. שלב היישום נערך בליווי מאמנת מומחית מטעם התוכנית. המדגם כלל 82 מורות מ-32 בתי ספר. רוב המשתתפות במדגם היו מורות בכיתות ב' ו-ג'. גילן של המורות נע בין 24 ל-61 שנים. בחינת היעילות של התוכנית התבססה על מבדקי Pre-Post. אלה האחרונים בחנו רקע דמוגרפי; תפיסות ותחושות ביחס למסוגלות העצמית וכן ידע עיוני. היות והמחקר התבצע בתקופת ההתמודדות עם נגיף הקורונה (2020-2021), עיקר ההשתלמות נעשתה באופן מקוון דרך "זום".

על פי התוצאות המדווחות, התוכנית הביאה לתרומה מובהקת בכל שלושת הרבדים: הן הידע התוכני; הן ידע התוכן-הפדגוגי והן המסוגלות העצמית של המורות והמורים עלו בעקבות ההתערבות, כאשר החוקרות מדגישות כי רמת המסוגלות העצמי הייתה גבוהה יותר ככל שההתנסות של המורות המשתלמות נמשכה זמן רב יותר. במהלך המחקר התבררה חשיבותה של מעגל העמיתות, דהיינו, המורות האחרות שהשתתפו בתוכנית, לתחושת המסוגלות העצמית של כל אחת מהן, כגורם אפשרי נוסף של הצלחת ההשתלמות.

המלצות להמשך

לאור תוצאות המחקר המחברות מסכמות במספר המלצות. הראשונה שבהן מתייחסת לצורך בעידוד יצירת תוכניות חדשות של פיתוח מקצועי בקרב מורות ופרחי הוראה. המלצה שניה מציעה כי תוכניות אלה ייקחו בחשבון את שלושת המרכיבים של הוראת האוריינות המוצלחת: ידע תוכני; ידע תוכן-פדגוגי ומסוגלות עצמית. בנוסף זוהה צורך בליווי מקצועי של מורות המבקשות ליישם את הידע הנרכש ולהביאו אל השיעור בכיתה. לבסוף, החוקרות מצביעות על חשיבות יצירת קהילות עמיתים שעשויות להוות בסיס פורה לתמיכה הדדית ושיח מקצועי בונה בין המשתלמות.